

socialistické orientace, nebo je zahrnout do širšího tématu Východ – Západ. Vzájemný vztah kultur.

- 3) V souladu s přáním Porady viceprezidentů AV socialistických zemí vycházet při další práci z toho, že je třeba zkrátit na rozumné minimum počet plánovaných prací, odstranit duplicitu, neredukovat plnění jednotlivých bodů plánovaných úkolů nutně na přípravu a vydání monografií.
- 4) Informovat o výsledcích XX. jubilejního zasedání Komise, o vykonané práci a příštích úkolech Komise ve filozofických a společensko-politických časopisech zúčastněných zemí.

XX. zasedání Problémové komise mnohostranné vědecké spolupráce akademií věd socialistických zemí *Ideologický boj v současném světě* probíhalo v podmínkách nové mírové iniciativy socialistických zemí na mezinárodní aréně. Pod vlivem mírových iniciativ se do značné míry změnila ideologická situace v současném světě. Vyznačuje se různorodostí směrů a přístupů, vznikají masově demokratická, antimilitaristická a další hnutí. Aktivizují se síly za obnovení uvolnění. V podmínkách atomového kosmického věku, kdy závody ve zbrojení ohrožují samu existenci lidstva, jsou nutné nové přístupy k politice a nové politické myšlení. Ty jsou dány především tím, že lidstvo si stále jasněji uvědomuje bezperspektivnost závodů ve zbrojení a realnost atomové katastrofy. Odtud plyne nutnost hlubokého teoretického zkoumání dialektiky třídního a všelidského.

Proces přestavby a demokratizace, který probíhá v socialistických zemích, si vyžaduje objektivní zhodnocení současné buržoazní ideologie. Na základě změn, k nimž dochází, je třeba s větší sebekritičností přistoupit k výsledkům ideologické práce, změnit styl a metody práce Komise, zaměřit se na rozšíření dialogu s vědci z kapitalistických zemí, přihlížet ke specifickým aspektům ideologického boje v jednotlivých zemích a zkvalitnit úroveň zkoumání aktuálních ideologických otázek.

Práci Problémové komise je třeba více než dosud rozvíjet jako součást přísunu k budování solidního základu pro ideologickou práci našich bratrských komunistických stran. Větší a některé nové požadavky před nás staví potřeba vést dialog s nejrůznějšími představiteli buržoazních ideologických kruhů. To vyžaduje vysokou profesionalitu, znalost nových jevů soudobé společnosti a schopnost jejich tvořivé marxisticko-leninské interpretace. Nestáčí opakovat požadavek, že principiální kritiku buržoazních ideologií je třeba s pozitivním řešením reálných problémů člověka, toto spojení je třeba systematicky realizovat.

V celku je možno říci, že smysl zvyšování efektivnosti práce Problémové komise spočívá v její kvalitě a ne v kvalitě stanovených úkolů.

Ladislav Hrzal

Konference o stavu současné nemarxistické sociologie

Ve dnech 15.–17. listopadu 1988 se v Praze uskutečnilo zasedání problémové komise pracovní skupiny mnohostranné spolupráce akademií věd socialistických zemí *Dějiny a metodologické problémy marxisticko-leninské sociologie*, která se zabývá koncepcí a realizací projektu *Metodologické problémy výzkumu současného stavu základní nemarxistické sociologie*. V komisi jsou zastoupeni sociologové z většiny evropských socialistických zemí. Na setkání v Praze vystoupil koordinátor celé akce A. F. Filippov ze Sovětského svazu (AN SSSR, Moskva), K. Kojev z Bulharska (BAN, Sofia), M. Thomas z Německé demokratické republiky (Akademie für Gesellschaftswissenschaften beim Zk der SED, Berlin), S. Costea a I. Ungurjanu z Rumunska (Bukurešť). Za československou stranu vystoupili D. Alijevová (Filozofická fakulta UK Bratislava), M. Petrusek, V. Müller (oba Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha), I. Mucha (Právnická fakulta UK, Praha) a J. Musil (ČVUT, Praha). Řízením konference byl pověřen vedoucí oddělení pro výzkum sociální struktury a dělnické třídy Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV M. Tuček.

Konferenci zahájil zastupující ředitel UFS ČSAV K. Müller, který zejména zdůraznil význam mezinárodní spolupráce v oblasti společenských věd a informoval účastníky o některých aktuálních otázkách společenskovědního výzkumu u nás. Prvního dne jednání se účastnili také vedoucí odboru sociologie A. Matějovský a vědecký tajemník V. Dubský (oba Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha).

Účastníci zasedání posoudili první variantu společné monografie, v níž by měla spolupráce při analýze

stavu současné nemarxistické sociologie v první fázi (tj. do roku 1990) vyústit. Již na počátku jednání se ukázalo, že se tento způsob spolupráce – totiž kolektivní, věcná a kritická diskuse o předložených materiálech – osvědčil a je perspektivní v něm pokračovat.

A. F. Filippov se ve svém příspěvku věnoval vztahu filozofické antropologie a teoretické logiky v sociologii. Výstižně postihl vzájemný vliv různých soudobých škol i roli, jakou hraje reinterpretace starších antropologických, filozofických a sociologických koncepcí v konstituci současných sociologických teoretických systémů, zvláště v sociologii německé, anglické a americké. Českoslovenští účastníci pojali problematiku nemarxistické sociologie spíše personálně, tzn. předložili čtyři monografické studie o významných osobnostech soudobého západního sociologického myšlení. M. Petrusek vystoupil s příspěvkem věnovaným teorii „konstituce společnosti“ neboli „teorii struktury“ A. Giddense. I. Mucha seznámil účastníky konference s tím, jak rozvinul evoluční teorii systémů N. Luhmann, zvláště ve vztahu k jiným vědním oborům, zejména biologii. V. Müller referoval o vztahu veřejnosti a komunikativního jednání v díle J. Habermase, J. Musil o některých aspektech díla E. Gellnera, zejména o jeho pojetí vztahu sociologie a kulturní antropologie. Zahraniční účastníci ocenili, že výběr osobností, které pro plánovanou monografii provedla československá strana, je dostatečně reprezentativní a nabízí specifický pohled na aktuální stav soudobé západní sociologie, zejména evropské. D. Alijevová postihla ve velmi rozsáhlé a podnětné studii formy historiografické sebereflexe současné nemarxistické sociologie. Nové tendence a dilemata teoretické sociologie v USA analyzoval ve své stati F. Fotev, který se však konference nezúčastnil. Bulharský sociolog K. Kojev se zabýval problémem odcizení v kontextu současných společenských věd na Západě, zvláště pak vztahem běžného vědomí a globálních celospolečenských struktur. Podobným tématem, i když z jiného, filozofičtějšího zorného úhlu, se zabýval M. Thomas z NDR, který doložil, že rozvoj fenomenologicky orientované sociologie v současném západním Německu otevírá mnoho problémů, které jsou pro marxistickou sociologii zajímavé nejen z hlediska teoretické názorové konfrontace, ale i z důvodů ryze věcných. Rumunský sociolog S. Costea se věnoval vlivu vztahu národních a obecných impulsů na evoluci současné světové sociologie. Jeho kolega I. Ungurjanu ve svém příspěvku mimo jiné nadhodil zajímavou a věcně závažnou otázku přesnějšího a vědecky konkrétnějšího vymezení toho, co běžně nazýváme „buržoazní sociologie“. V rozsáhlé diskusi účastníci poukázali na to, že celek západní sociologie nelze mechanicky redukovat pouze na jednu její odnož, která si programově klade apologetické cíle, ale že je nutné respektovat její vnitřní diferencovanost a systematicky do marxistické analýzy zahrnout i ty školy a koncepce, které se vědomě inspiroují marxismem. Pojem „západní sociologie“ pak musí být interpretován nejen v jeho teritoriálním významu, ale spíše ve významu sociokulturním. Účastníci se dále seznámili s rozsáhlým materiálem skupiny polských sociologů, kteří se však jednání neúčastnili. Shodli se pak v závěru na tom, že všechny předložené materiály mají zatím pracovní charakter, i když obsahují mnoho cenného faktografického materiálu a řadu metodologicky podnětných přístupů a stanovisek.

Jednání konference poukázalo na vznik řady nových tendencí ve vývoji současné nemarxistické sociologie, které vyžadují hlubší, přesnější a v jistém smyslu i vědecky serióznější přístup, než na jaký jsme byli někdy zvyklí v minulosti. Budoucí bádání v této oblasti se proto neobejde bez sebekritické analýzy našich předchozích přístupů k nemarxistické sociologii, které mnohdy kritickou analýzu redukovaly pouze na ideologickou polemiku. V současné době, jak vyplývá i z jednání konference, je třeba přistoupit ke kritice nemarxistických sociologických teorií také „zevnitř“, tj. zpracovat se jejich vnitřní logikou, ukázat na rozpory v jejich východiscích a závěrech a konfrontovat je také se specifickými socioekonomickými a kulturními podmínkami, v nichž vznikly. Široké spektrum teoretických impulsů současné nemarxistické sociologie vyžaduje nutně týmovou spolupráci, a to jak na úrovni sociologie československé, tak na úrovni spolupráce mezi sociology socialistických zemí. Jen tak je totiž možné vytěžít z rozsáhlé teoretické i výzkumné práce nemarxistických sociologů všechny pozitivní momenty, k nimž tyto koncepce a přístupy v analýzách moderních kapitalistických společností dospěly.

Konference o stavu současné nemarxistické sociologie značně přispěla k vyjasnění řady teoretických a metodologických východisek vědecké analýzy západního sociologického myšlení. Stala se cenným impulsem pro další práce nejen proto, že ukázala základní směry, kterými se bude naše budoucí činnost v této oblasti pravděpodobně ubírat, ale také proto, že svým výrazně pracovním charakterem naznačila reálné možnosti, jak přejít od obecných proklamací k efektivní a vědecky plodné kritické syntéze. Přístup, s nímž jsme se setkali jak u organizátorů tohoto setkání, tak u všech jeho účastníků, slibuje do budoucna

možnosti efektivnější práce nad problematikou nemarxistické sociologie. K dalšímu rozvoji naší sociologie bude toto úsilí víc než přínosem. Jednání se zúčastnili i vědečtí aspiranti Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV, kteří dokonce několikrát aktivně vstoupili do jednání. Účast na konferenci může být i pro ně zajímavým poučením o stavu a tendencích marxistické analýzy soudobé světové sociologie.

Vladimír Müller

Mezinárodní konference o teorii a sociologii náboženství

Když se v roce 1986 v Brně uzavíralo mezinárodní sympozium *Náboženství a ateismus jako předmět sociologického výzkumu* pořádané Ústavem pro výzkum společenského vědomí a vědeckého ateismu ČSAV (Brno), podpořila většina účastníků myšlenku, aby se podobná vědecká akce v budoucnu opakovala. Tohoto podnětu se chopila maďarská strana a do dvou let zorganizovala v pořadí druhé setkání sociologů a teoretiků náboženství v socialistických zemích v jihomaďarském městě Pécs. Mezinárodní konference se konala ve dnech 15.–17. listopadu 1988 a nesla název *O teorii a sociologii náboženství*. Zajišťovala ji Filozofická pobočka Maďarské akademie věd v Pécsi spolu s katedrou filozofie Právnické fakulty Univerzity Panonia v Pécsi. Částečně se na její organizaci podílela také sekce filozofie při krajské vzdělávací vědecké společnosti.

Konference se zúčastnilo 31 odborníků ze 6 socialistických zemí. Největší zastoupení měla hostitelská země (16 účastníků), pak následovala delegace z ČSSR (6), PLR (4), SSSR (3) a jedním zástupcem bylo reprezentováno NDR a Rumunsko. Účastníci byli svým profesním zaměřením především sociologové a filozofové, kteří zastupovali různé vědecké ústavy akademií věd svých zemí, vysokoškolská pracoviště, včetně ústavů marxismu-leninismu, ale také odběratelskou sféru (redakce časopisů, maďarský sekretariát pro věci církevní apod.).

Konference se zaměřila na dvě hlavní témata, která spolu úzce souvisí: na problémy sekularizace a religiozity a jejich reálné podoby v jednotlivých socialistických zemích. Předmětem jednání a diskusí se staly nejen empirické poznatky zachycující specifické stránky sekularizačního procesu a různé formy religiozity či areligiozity, značnému zájmu se těšily i diskuse o teoretických aspektech sekularizace a otázky jejího vymezení a funkce v socialistické společnosti. Zvláštní pozornost byla zaměřena na problematiku religiozity mládeže. Diskutovalo se také o konkrétních formách církevní politiky, zvláště v MLR. Do programu jednání nebyly zahrnuty otázky metodologického rázu ani ryze historická témata, která přímo nesouvisela se soudobými aspekty procesu sekularizace.

Konferenci zahájil a jednání prvního dne řídil prezident organizačního výboru profesor J. Jóri (vedoucí katedry filozofie, Univerzita Panonia, Pécs), který zdůraznil návaznost na jednání brněnského sympozia. Vyhlásil přítomné účastníky k otevřené, vědecké diskusi o otázkách náboženství a jeho funkcích v dnešní socialistické společnosti.

Hlavní referát přednesl R. A. Lopatkin (Ústav vědeckého ateismu Akademie společenských věd při ÚV KSSS, Moskva). Uvedl, že sekularizace je jednou z mnoha sociálních a historických pravidelností, které jsou objektivně determinovány rozvojem materiální produkce, sociálními vztahy spolu se sociální, politickou a duchovní oblastí společnosti. V určitých fázích vývoje společnosti sehraává náboženství dominantní úlohu, což je zpravidla výsledkem právně řízeného procesu. Podobně také sekularizace je v socialismu právně řízeným procesem zaměřeným na snižování dominující role náboženství a jeho vyřazení z různých oblastí společenského života, společenského a individuálního vědomí. Tento proces je uváděn v pohyb prostřednictvím sekulárních institucí a dále systémem myšlení, norem a hodnot. Současně je výsledkem praktické lidské činnosti. P. A. Lopatkin dále upozornil na to, že při interpretaci sekularizace z hlediska činnosti se odhaluje její kontradikční charakter, nekonzistentnost a složitost, což je odrazem rozporů jak mezi sociálními silami, tak také mezi subjektivními záměry lidí a jejich reálnými možnostmi tyto záměry uskutečnit. Tento rys označil jako polysémantickou povahu jevu sekularizace. Dále se zabýval pojetím sekularizace jako 1) otevřeného nebo 2) ukončeného jevu. Na závěr rozebíral otázku, zda lze socialistickou společnost označit za sekularizovanou. V diferencovaném přístupu se ukazuje, že některé země jsou plně sekularizované, v jiných náboženství žije, reprodukuje se a vyjadřuje